

TOPOARE DE ARAMĂ ȘI DE BRONZ DESCOPERITE LA GĂICEANA (raionul Adjud, reg. Bacău) *

În 1960, Muzeul raional din Adjud a achiziționat de la locuitorul G. Cristea din Găiceana două topoare, cu gaura de înmănușare transversală, din care unul de aramă și altul de bronz.

Din informațiile locuitorului sus-amintit rezulta că acestea au fost descoperite în apropierea satului Găiceana în timpul lucrărilor agricole de vară.

Pentru stabilirea exactă a condițiilor de găsim, în octombrie 1960 ne-am deplasat la fața locului.

Punctul unde s-au descoperit obiectele se numește „Via Găicenii” sau „Fintîna lui moș Galan” și este situat pe coasta lină a dealului „Pădurea Scaunului”, la circa 3 km de Găiceana, pe drumul care unește această comună cu satul Tăvădărești.

Recunoașterea la fața locului urma să stabilească dacă topoarele s-au găsit împreună, dacă formează obiecte din inventarul unei așezări sau constituie numai o descoperire izolată.

Deși întreaga suprafață de teren numită „Via Găicenii” a fost cercetată cu multă atenție, nu s-a observat pînă în prezent nici o urmă de locuire. Cu același prilej, ni s-a relatat că cele două topoare au fost descoperite izolat, la circa 500—600 m unul de altul. În afară de aceste două obiecte, în acest loc s-a mai găsit și un topor din piatră „perforat” (?), care nu s-a păstrat. Din informațiile descoperitorului și ale altor locuitori, rezultă că pe „Via Găicenii” în cursul diferitelor lucrări agricole s-au găsit în mod cu totul întâmplător numai aceste piese, dintre care s-au păstrat doar cele două din metal. S-ar putea ca aci să fi existat totuși resturile unei așezări, eventual mai puțin intense, care a fost complet distrusă prin lucrările de plantare și de scoatere a viei, precum și de lucrările agricole.

Punem această ipoteză cu atît mai mult, cu cît cu prilejul unor cercetări de suprafață mai amănunțite în jurul comunei Găiceana nu au fost descoperite așezări care să poată fi puse în legătură cu obiectele amintite mai sus. Astfel, cele mai apropiate resturi de locuire de „Via Găicenii” sînt două așezări Cucuteni A, precum și așezarea hallstattiană tîrzie de pe Dealul Scaun.

* Cele două topoare care constituie obiectul notei de față se păstrează în colecțiile Muzeului raional din

Adjud, fiindu-ne puse la dispoziție prin amabilitatea directorului muzeului, G. Tărăbuță.

Datorită acestui fapt ne mulțumim să prezentăm o descriere amănunțită și câteva analogii apropiate, care să ne permită să facem o încadrare în linii generale.

★

1. Topor de aramă cu gaură de înmănușare transversală, prevăzut pe ceafă cu o prelungire în formă de tub sau manșon. Lama masivă și ușor curbată

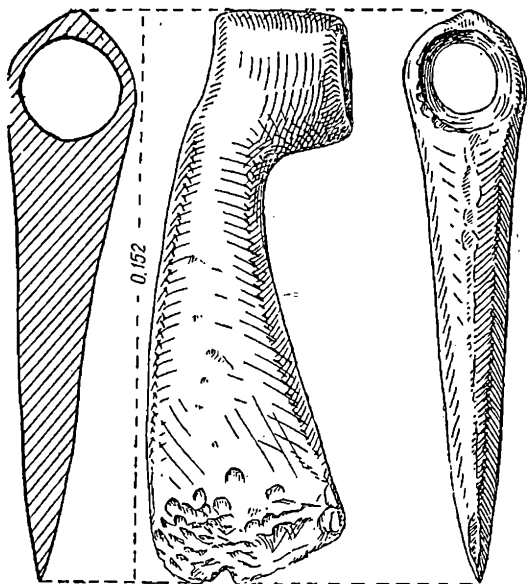

Fig. 1. — Topor de aramă descoperit la Găiceana.

se subție și se lățește spre tăișul convex. (fig. 1.) În timpul turnării, valvele au fost foarte bine prinse, încît pe muchia de pe ceafă și pe muchiile laterale în apropiere de tăiș nu s-a prelin deloc metalul. În apropierea manșonului urmele metalului curs în afară au fost șterse prin mici ciocănituri. Se observă de asemenea că lama, în apropierea tăișului, este martelată pe ambele fețe, iar tăișul este știrbit de la întrebuințare. Patina de culoare verde-închis, iar pe alocuri albastruie (în interiorul tubului de înmănușare), s-a păstrat doar pe mici porțiuni, pe lamă și pe manșon. În general, se observă că piesa este destul de îngrijit lucrată și are un aspect suplu. Toporul are secțiunea transversală hexagonală, cu laturile mari ușor bombate și unghiurile rotunjite.

Dimensiuni : lungimea 15 cm, din care lama 10,4 cm ; diametrul manșonului 2,5 cm în interior și 3 cm la exterior ; lățimea lamei 3 cm sub manșon și 5,3 cm la tăiș ; grosimea lamei 3 cm sub manșon și 0,3 cm la tăiș.

2. Topor de bronz cu gaură de înmănușare transversală. Lama îngustă se lățește ușor spre tăișul drept (fig. 2). În jurul manșonului se află trei nervuri groase și destul de proeminente. Ceafa este prevăzută cu o ușoară prelungire asemănătoare nervurilor transversale de pe tub. În general, se observă și aici că toporul a fost lucrat cu multă îngrijire. Astfel, valvele în care s-a turnat au fost foarte bine prinse, încît nu s-a prelin decît foarte puțin metal în afară, și ale cărui urme s-au șters prin ciocănituri mici și dese. Tăișul este mult tocit de la întrebuințare. Patina de culoare verde-deschis acoperă în întregime obiectul. Secțiunea este hexagonală cu unghiurile ușor rotunjite și cu toate laturile drepte.

Dimensiuni : lungimea 13 cm, din care 8,5 cm lama ; diametrul tubului de înmănușare 3,2 cm în exterior și 2,1 cm în interior ; lățimea lamei sub manșon 4 cm ; grosimea lamei 1,7 cm sub manșon și 0,5 cm la tăiș.

Din analiza chimică făcută acestor două topoare rezultă că exemplarul nr.1 este de aramă aproape curată, cu un mic procentaj de nichel, iar exemplarul nr.2 din bronz, procentajul de cositor fiind destul de mic (5,8%)¹.

★

¹ Analiza chimică a acestor două topoare a fost efectuată în anul 1961, (pe baza probelor luate de către Dr. Fr. Schubert, la Laboratorul pentru cercetarea

spectr.1 analitică a obiectelor de metal din epoca cuprului și bronzului timpuriu, din Stuttgart), de către Dr. M. Schröder.

Datarea celor două topoare o vom face în linii generale, ținând seama în special de faptul că ele nu provin din contexte arheologice care să ne permită o încadrare mai precisă, ci dintr-o descoperire izolată și întâmplătoare.

Prin forma sa, toporul de aramă se încadrează în grupul de unelte de metal care apar o dată cu primele începuturi ale epocii bronzului². În Moldova însă, pînă în prezent nu putem vorbi de o răspîndire intensă a acestui grup. În afară de toporul de aramă găsit cu prilejul săpăturilor de la Cucuteni³, toporul de la Găiceana este al doilea exemplar. Deși nu se cunosc decît aceste două topoare, totuși între ele sînt anumite deosebiri, ceea ce ne face să credem că avem de-a face cu două variante. Astfel, piesa de la Cucuteni are laturile lamei drepte, iar porțiunea dinspre tăiș se subție și se lățește brusc. În general, ea are un aspect masiv și rudimentar. Spre deosebire de acesta, toporul de la Găiceana, care are lama curbată și tăișul lățit, este mai zvelt și reprezintă o formă evoluată. Un topor asemănător celui de la Găiceana s-a găsit mai de mult la Darabani⁴. Deși de dimensiuni mai mici, cu lama mai scurtă, cu manșonul masiv și mai lung decît la exemplarul la care ne referim, prin lama ușor curbată și lățită spre tăiș, prin secțiunea hexagonală cu unghiurile rotunjite și laturile mari ușor bombate și prin însuși aspectul general toporul de la Darabani se încadrează în aceeași grupă cu acela de la Găiceana.

În comparație cu Moldova, în Transilvania se poate vorbi de o răspîndire intensă a topoarelor de aramă cu manșon, putîndu-se urmări și stabili diferite variante ale tipului inițial⁵. Nu luăm în discuție această problemă, ci prezentăm doar cîteva din topoarele cunoscute din Transilvania, care pot fi comparate cu cel de la Găiceana. Astfel, cu prilejul săpăturilor de la Örkö (Sf. Gheorghe)⁶ alături de alte unelte de aramă s-a găsit și un topor cu gaură de înmănușare transversală, ale cărui caracteristici generale sînt asemănătoare celui descris mai sus. Spre deosebire însă de cel de la Găiceana, exemplarul de la Örkö are manșonul foarte scurt. De asemenea, toporul de la Dumbrăvioara⁷, deși

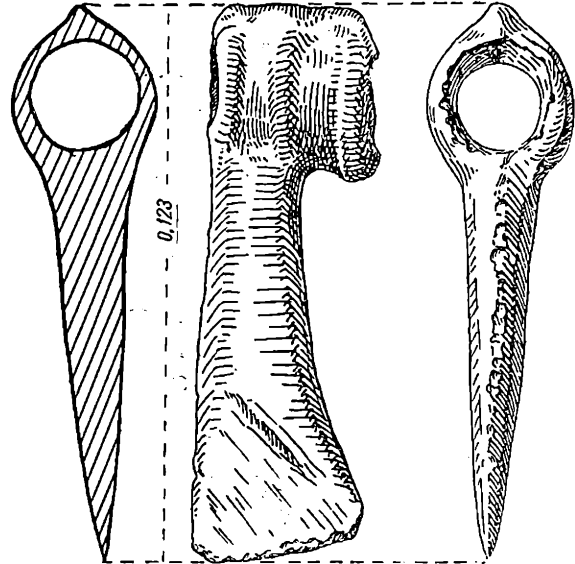

Fig. 2. — Topor de bronz descoperit la Găiceana.

² I. Nestor, *Asupra începuturilor metalurgiei aramei și bronzului în R.P.R.*, în *Studii și referate...*, I, 1955, p. 51, idem, *Sur les débuts de la métallurgie du cuivre et du bronze en Roumanie*, în *Nouvelles études d'Histoire*, București, 1955, p. 47—65.

³ Hubert Schmidt, *Cucuteni...*, pl. 30/10.

⁴ Toporul de la Darabani provine din vechea colecție dr. Ambrojevici și se păstrează în colecțiile Muzeului regional din Suceava.

⁵ Dorin Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*, București, 1944, p. 33—35.

⁶ Zoltán Székely, *Cercetările și săpăturile de salvare executate de Muzeul raional Sf. Gheorghe în anul 1955*, în *Materiale*, III, p. 157, fig. 9/1.

⁷ Dorin Popescu, *op. cit.*, fig. 6/7.

cu laturile lamei drepte, prin aspectul general prezintă multe asemănări cu cel de la Găiceana.

Prin trăsăturile generale, pe care le-am amintit la descrierea sumară a pieselor de la Găiceana, Darabani, Örkö sau Dumbrăvioara, grupul de topoare cu gaura de înmănușare transversală, cu prelungirea cefeii în formă de manșon, cu lama curbată și tăișul lățit, constituie o variantă a topoarelor de aramă cu gaură transversală și cu un singur tăiș⁸. Această variantă, așa cum s-a arătat mai de mult, urmează imediat grupului de topoare masive, cu un singur tăiș, cvasirectangulare și cu lama mai mult dreaptă, de tipul celor descoperite la Baniabic⁹, reprezentând o categorie mai evoluată decât prima¹⁰. În felul acesta, din punct de vedere tipologic toporul de la Găiceana se încadrează într-o primă variantă a tipului de topoare cu un singur tăiș și cu manșon.

Din nefericire însă, majoritatea exemplarelor aparținând acestei variante provin din descoperiri întâmplătoare și izolate, iar cele găsite în așezări nu sînt fixate stratigrafic în mod judicios, încît cu multă greutate se pot face unele aprecieri cu privire la contextul cultural în care apar. Astfel, revenind din nou la toporul de la Cucuteni, Hubert Schmidt l-a pus în legătură cu resturile aparținînd fazei Cucuteni B¹¹, iar toporul de la Darabani, găsit în depunerile cucuteniene nu a fost fixat stratigrafic precis¹². În ambele așezări însă, așa cum a fost scos în evidență de către prof. I. Nestor, s-au identificat și resturi aparținînd grupului Gorodsk-Usatovo, care poate conține în inventarul de obiecte și topoare de tipul celor descrise mai sus; prof. I. Nestor opiniază pentru atribuirea lor acestui din urmă complex¹³. În ceea ce privește toporul de la Örkö, Zoltán Székely, deși afirmă că în așezarea care aparține purtătorilor culturii Schneckenberg a distins trei faze (cea tîrzie durînd pînă la mijlocul epocii bronzului ?) nu ne precizează totuși în care strat corespunzător uneia dintre ele l-a descoperit¹⁴. În afară de aceasta trebuie remarcat și faptul că așezările Monteoru și Wietenberg nu conțin în inventarul de obiecte astfel de topoare¹⁵.

Avînd în vedere aceste observații s-ar putea presupune că limita cronologică inferioară a topoarelor cu manșon și lama curbată este grupul Gorodsk-Usatovo, iar cea superioară se oprește, probabil, la începutul bronzului mijlociu. Dat fiind caracterul destul de limitat al prezentării de față asupra originii acestor topoare, menționăm doar că ele se grupează în jurul centrelor metalifere din Ungaria și Transilvania și au afinități sudice și orientale¹⁶, fapt care a fost scos în evidență cu diverse prilejuri¹⁷.

Pe baza datelor de mai sus considerăm toporul de la Găiceana ca aparținînd primei variante a topoarelor cu manșon și cu un singur tăiș, a căror răspîndire este cunoscută în țara noastră o dată cu primele începuturi ale epocii bronzului.

Cel de-al doilea topor descoperit la Găiceana face parte din grupa obiectelor de aramă și bronz răspîndite în țara noastră în perioada bronzului mij-

⁸ E. Dunăreanu-Vulpe, *Sull'origine e l'evoluzione scuri di rame Carpato-danubiane*, în *ED*, IV, p. 190—195.

⁹ Marton Roska, *Le dépôt de hache en cuivre de Baniabic département de Turda-Arieș*, în *Dacia*, III—IV, p. 132 și urm.

¹⁰ E. Dunăreanu-Vulpe, *art. cit.*, p. 195; Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 35.

¹¹ Hubert Schmidt, *op. cit.*, p. 60.

¹² I. Nestor, *art. cit.*, p. 51.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Zoltán Székely, *loc. cit.*

¹⁵ I. Nestor, *art. cit.*, p. 52.

¹⁶ *Ibidem*, p. 54.

¹⁷ E. Dunăreanu-Vulpe, *art. cit.*, p. 203; Marton Roska, *art. cit.*, p. 354—355; D. Bereciu, *Unelle de cupru și bronz*, în *Apulum*, I, 1939—1942, p. 20—22.

lociu. În ceea ce privește Moldova, acest tip este destul de bine documentat, fie prin descoperiri întâmplătoare, fie prin săpături sistematice. Pentru o justă încadrare vom prezenta câteva exemplare provenind, în special, din contexte arheologice bine stabilite, ale căror caracteristici generale sînt asemănătoare piesei descrise mai sus. Astfel, prin forma sa, toporul de la Găiceana poate fi comparat cu exemplarul găsit cu prilejul săpăturilor de la Poiana¹⁸, în stratul aparținînd diferitelor faze ale culturii Monteoru. Ambele exemplare, de dimensiuni mici, prezintă pe manșon cîte trei nervuri reliefate, au lama îngustă cu latura interioară ușor curbată și tăișul convex. Spre deosebire de Găiceana, exemplarul de la Poiana are prelungirea cefei mult reliefată, sub forma unei creste. Aceeași diferență o observăm și dacă îl comparăm cu topoarele de la Tg.-Ocna¹⁹ și Odobești²⁰, care au lama mai suplă și prelungirea cefei mult proeminentă. Față de aceste exemplare, toporul de la Găiceana reprezintă un tip mai puțin evoluat. Dacă însă ne referim la depozitul de topoare de la Pârava²¹, de dimensiuni mici, cu lama masivă, cu trei sau cinci nervuri pe tubul de înmănușare, foarte puțin reliefate, și care au un aspect destul de neglijent și rudimentar²², toporul de la Găiceana reprezintă de data aceasta un stadiu mai evoluat. Din descoperirile făcute pînă în prezent în Moldova, singurele exemplare ale căror caracteristici merg uneori pînă la identitate cu acelea ale piesei de la Găiceana sînt topoarele din depozitul de la Borlești²³. Astfel, cele cinci exemplare sînt de dimensiuni mici, cu lama suplă și latura interioară ușor arcuită, cu cîte trei nervuri pe tubul de înmănușare foarte puțin reliefate și cu o ușoară prelungire pe ceafă²⁴; aceste caracteristici sînt identice cu acelea pe care le-am menționat cu prilejul descrierii exemplarului de la Găiceana. Prin urmare, din cele ce s-au prezentat mai sus, rezultă, că toporul de la Găiceana se încadrează în grupa de topoare de aramă sau de bronz cu gaura de înmănușare transversală, prevăzute cu nervuri în relief pe manșon și cu o prelungire pe ceafă. În cadrul acestei mari grupe se pot distinge, din punct de vedere tipologic, mici subgrupe, reprezentînd la rîndul lor diferitele stadii de evoluție ale tipului amintit. Referindu-ne la grupa din Moldova, toporul de la Găiceana împreună cu depozitul de la Borlești reprezintă un stadiu mai evoluat decît piesele de tipul celor descoperite la Pârava, după care, urmează un tip și mai evoluat, cu lama suplă și cu prelungirea cefei reliefată mult, din care sînt cunoscute, de exemplu, piesele de la Tg.-Ocna și Odobești. În ceea ce privește contextul cultural în care s-au găsit topoarele amintite mai sus, trebuie să facem unele observații. Astfel, toporul de la Poiana s-a descoperit în stratul cu resturi aparținînd unor faze timpurii ale culturii Monteoru²⁵, depozitul de la Pârava este de asemenea pus în legătură cu urmele așezării din faza timpurie I c 3 a aceleiași culturi²⁶. Exemplarele de la Tg.-Ocna și Odobești, avînd în vedere că pe locul descoperirii s-au identificat resturi ale culturii Monteoru, au fost puse în legătură cu această cultură²⁷. Depozitul de la Borlești este legat, prin vasul în care s-au găsit piesele respective de

¹⁸ R. Vulpe, *Șantierul arheologic Poiana*, în *SCIV*, III, 1952, p. 199, fig. 8/2.

¹⁹ R. Vulpe, *Edhe një herë mbi sopotat e bronzi ilire Adriatika*, în *BUST*, 2, 1960, p. 165—187.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Al. Vulpe, *Cu privire la unele topoare de aramă și bronz din Moldova*, în prezentul volum.

²² *Ibidem*.

²³ M. Zamoșteanu, *Depozitul de topoare de bronz de la Borlești*, în prezentul volum.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ R. Vulpe, *loc. cit.*, în *SCIV*, III, 1952, p. 199.

²⁶ Al. Vulpe, *loc. cit.*, în prezentul volum.

²⁷ *Ibidem*.

Cultura Belopotok-Costișa²⁸. Nu luăm în discuție problema dezvoltării acestui tip de topor, în cadrul diferitelor faze ale culturii Monteoru din Moldova, deoarece această chestiune este tratată destul de amplu în prezentul volum cu alt prilej²⁹.

Revenind la toporul de la Găiceana, având în vedere faptul că el provine dintr-o descoperire izolată, îl încadrăm în linii generale în grupa de topoare cunoscute în inventarul culturii Monteoru, fără a preciza cărei faze îi aparține.

MARILENA FLORESCU și VIOREL CĂPITANU

МЕДНЫЕ И БРОНЗОВЫЕ ТОПОРЫ, НАЙДЕННЫЕ
В ГЭИЧАНЕ

(р-н Аджуд, обл. Бакэу)

РЕЗЮМЕ

В 1960 г. районный музей в Аджуде приобрел 2 топора — медный и бронзовый — с поперечным проухом.

Расследование на месте для ознакомления с условиями находки топоров установило, что они были найдены (не сопровождаемые никакими другими предметами) близ села Гэичана, в пункте «Виа Гэичаней».

Один из этих топоров (рис. 1), почти из чистой меди, относится к группе топоров с поперечным проухом и обухом, продолжающимся в виде трубки или втулки. Экземпляр, о котором идет речь, характеризуется массивным слегка изогнутым лезвием, короткой втулкой и шестиугольным сечением, причем большие стороны слегка закруглены. Этот тип включается в группу металлических предметов, появившихся в начале бронзового века. Нижним хронологическим пределом этих топоров является, вероятно, группа Городск-Усатово, а верхним — судя по тому, что в инвентаре поселений типа Монтеору и Витенберг они не известны, — среднебронзовый век.

Второй топор (рис. 2), из бронзы с небольшой примесью олова, относится к группе бронзовых и медных топоров с поперечным проухом с рельефными нервюрами на втулке, известных в среднебронзовом веке. Экземпляр, о котором идет речь, небольшой, с коротким, слегка изогнутым лезвием, с тремя рельефными нервюрами на втулке и удлиненным обухом; сечение его шестиугольное, причем углы закруглены, а стороны прямые. Поскольку в Молдове топоры такого типа были обнаружены и на поселениях культуры Монтеору, авторы считают, что хотя топор из Гэичаны и является отдельной находкой, его можно отнести к группе медных и бронзовых топоров, развивавшихся в течение различных фаз обоснованной в Молдове культуры Монтеору.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Медный топор, найденный в Гэичане.

Рис. 2. — Бронзовый топор, найденный в Гэичане.

²⁸ M. Zamoșteanu, *loc. cit.*, în prezentul volum.

²⁹ Al. Vulpe, *loc. cit.*, în prezentul volum.

HACHES EN CUIVRE ET EN BRONZE DÉCOUVERTES À GĂICEANA

(distr. d'Adjud, rég. de Bacău)

RÉSUMÉ

Le Musée du district d'Adjud a fait, en 1960, l'acquisition de deux haches à orifice d'emmanchement transversal, l'une en cuivre et l'autre en bronze.

Les recherches sur les lieux ont établi qu'il s'agit d'une découverte isolée faite à proximité du village de Găiceana, au lieu dit « Via Găicenii ».

Le premier exemplaire (fig. 1) est en cuivre presque pur et fait partie du type de haches à orifice d'emmanchement transversal et au mail prolongé à la manière d'un tuyau. L'exemplaire décrit a la lame épaisse, légèrement recourbée, et le prolongement du talon plutôt court, ayant en section la forme d'un hexagone aux côtés longs légèrement bombés. Ce type se situe parmi le groupe d'objets métalliques apparaissant au début de l'âge du bronze. La limite chronologique inférieure en est probablement constituée par le groupe Gorodsk-Usatovo et la limite supérieure, compte tenu du fait que ce type n'apparaît pas dans l'inventaire des établissements Monteoru et Wietenberg, ne doit pas dépasser la période moyenne de l'âge du bronze.

Le second exemplaire (fig. 2), en bronze contenant une faible proportion d'étain, se situe dans le groupe des haches en cuivre et en bronze à orifice d'emmanchement transversal et à la douille décorée de nervures, connu dans la période moyenne de l'âge du bronze. L'exemplaire en question est de dimensions réduites, il a la lame courte, des nervures en relief sur la douille et le mail prolongé en forme d'hexagone aux côtés droits et aux angles arrondis. Etant donné que des exemplaires de ce type ont déjà été découverts en Moldavie dans des établissements de type Monteoru, les auteurs estiment que la hache de Găiceana, bien que provenant d'une découverte isolée, peut être assignée au groupe de haches en cuivre et en bronze attestées au cours des différentes phases de la civilisation de Monteoru connues en Moldavie.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. -- Hache en cuivre découverte à Găiceana.

Fig. 2. -- Hache en bronze découverte à Găiceana.